

LANDEGEM KERK

ARCHEOLOGIENOTA BUREAUONDERZOEK VERSLAG VAN DE RESULTATEN

Projectcode: 2017F94

Datum: 12/07/2017

Titel: Archeologienota Landegem Kerk

Erkend archeoloog: Bart Bot OE/ERK/Archeoloog/2016/00114

Auteurs: Bart Bot

Advies specialisten: /

Wetenschappelijke advisering: /

Projectcode bureauonderzoek: 2017F94

Intern projectnummer: 2017.002

Locatiegegevens: Landegem Kerk

Lambertcoördinaten onderzoeksgebied: xMin,yMin 94167, 194352 ; xMax,yMax 94246, 194433

Kadastergegevens: Landegem, Afdeling 5, Sectie B, Perceel 5H

Betrokken actoren: Bart Bot (erkend archeoloog), Steven Verzele (architect) en Bram Van Wesemael (landschapsarchitect)

Plaats en datum: Ledeberg, 12/07/2017

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Bart Bot Archeologie.

Bart Bot Archeologie aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

1.	Inleiding -----	1
1.1.	Onderzoeksopdracht -----	1
1.2.	Wettelijk kader -----	1
1.3.	Randvoorwaarden -----	2
2.	Onderzoeksmethode -----	3
2.1.	Motivering-----	3
2.2.	Organisatie -----	3
3.	Aanleiding -----	4
3.1.	Huidige toestand -----	4
3.2.	Geplande werken-----	6
3.3.	Impactbepaling van de geplande werken-----	8
4.	Assesmentrapport -----	11
4.1.	Topografische situering-----	11
4.2.	Landschappelijke situering-----	13
4.3.	Bodemkundige situering-----	15
4.4.	Geologische situering-----	16
4.5.	Historische situering -----	19
4.6.	Archeologische voorkennis -----	27
5.	Synthese -----	31
5.1.	Archeologisch verwachtingspatroon en aanpassing originele 'plan der werken'-----	31
5.2.	Afweging geplande werken vs verder onderzoek -----	31
5.3.	Onderzoeksvragen-----	34
6.	Besluit-----	36
7.	Bibliografie-----	37
8.	Figurenlijst -----	38

1. INLEIDING

1.1. ONDERZOEKSOPDRACHT

Aanleiding van onderstaand bureauonderzoek vormt de geplande herinrichting van de kerkomgeving te Landegem. Het projectgebied wordt in deze studie Landegem Kerk genoemd. Met dit bureauonderzoek wordt de eerste stap gezet van het archeologisch vooronderzoek met het oog op het bekomen van een bekrachtigde archeologienota en aldus de behartiging van de archeologische belangen binnen de planrealisatie conform het actueel Vlaams erfgoedbeleid.

Het archeologisch vooronderzoek betracht vooreerst archeologische artefacten en sites op te sporen binnen de grenzen van het projectgebied. Finaal formuleert het archeologisch vooronderzoek een beargumenteerde inschatting van het potentieel voor kennisvermeerdering van eventueel aanwezige archeologische resten binnen de grenzen van het projectgebied en hoe hiermee om te gaan in het kader van de planuitvoering.

Een dergelijke inschatting kan gebeuren na het beantwoorden van de volgende onderzoeksvragen:

- Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?
- Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?
- Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?
- Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?
- Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?
- Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

1.2. WETTELIJK KADER

Deze archeologienota wordt opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 3000m² of meer bedraagt en de ingreep in de bodem 1000m² of meer. De initiatiefnemer dient een archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag. De archeologienota dient opgemaakt te worden onder supervisie van een erkend archeoloog.

1.3. RANDVOORWAARDEN

Voor het bureauonderzoek worden enkel toegankelijke en beschikbare bronnen gebruikt.

2. ONDERZOEKSMETHODE

2.1. MOTIVERING

Doel van het bureauonderzoek is een zo helder mogelijk beeld te vormen van het archeologisch potentieel. Deze drukt een verwachting uit ten aanzien van voorkomen, aard, gaafheid en conservering van de archeologische resten in de ondergrond van het plangebied. Deze archeologische verwachting wordt getoetst en vergeleken met de geplande werken. Op die manier kan een gefundeerde uitspraak gedaan worden of er al dan niet verder archeologisch onderzoek is aangewezen.

2.2. ORGANISATIE

Om de archeologienota op te stellen werden verschillende bronnen geraadpleegd. Informatie over de geplande werken werd aangeleverd door de initiatiefnemer. Zo werden diverse bouw- en funderingsplannen verkregen om een zo duidelijk mogelijk zicht te krijgen om de geplande werken en hun impact.

Om een beeld te kunnen vormen van de fysisch-geografische situatie, een historisch kader te schetsen en bekende archeologische vindplaatsen te kunnen aantonen werden verschillende bronnen geraadpleegd. Het meeste kaartmateriaal werd teruggevonden via Geopunt¹. Dit is de centrale toegangspoort tot geografische overheidsinformatie. Daarnaast werd gebruik gemaakt van Cartesius², een databank met kaarten van het NGI (Nationaal Geografisch Instituut), de Koninklijke Bibliotheek, het Rijksarchief, lokale archieven en het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika. Om een overzicht te krijgen van de bekende archeologische vindplaatsen binnen het projectgebied en de ruime omgeving ervan werd de Centrale Archeologische Inventaris van Agentschap Onroerend Erfgoed (CAI)³ geraadpleegd.

Het kaartmateriaal in deze archeologienota werd opgesteld met QGIS, dit is een vrij en open source geografisch informatiesysteem.

De gebruikte bronnen waren afdoende om een gedegen advies te geven voor een verder archeologisch traject. Bijkomend archiefonderzoek werd, gezien de ligging van de site, niet opportuun geacht.

¹ <https://www.geopunt.be/kaart>

² <https://www.cartesius.be/CartesiusPortal/>

³ <https://cai.onroerenderfgoed.be/>

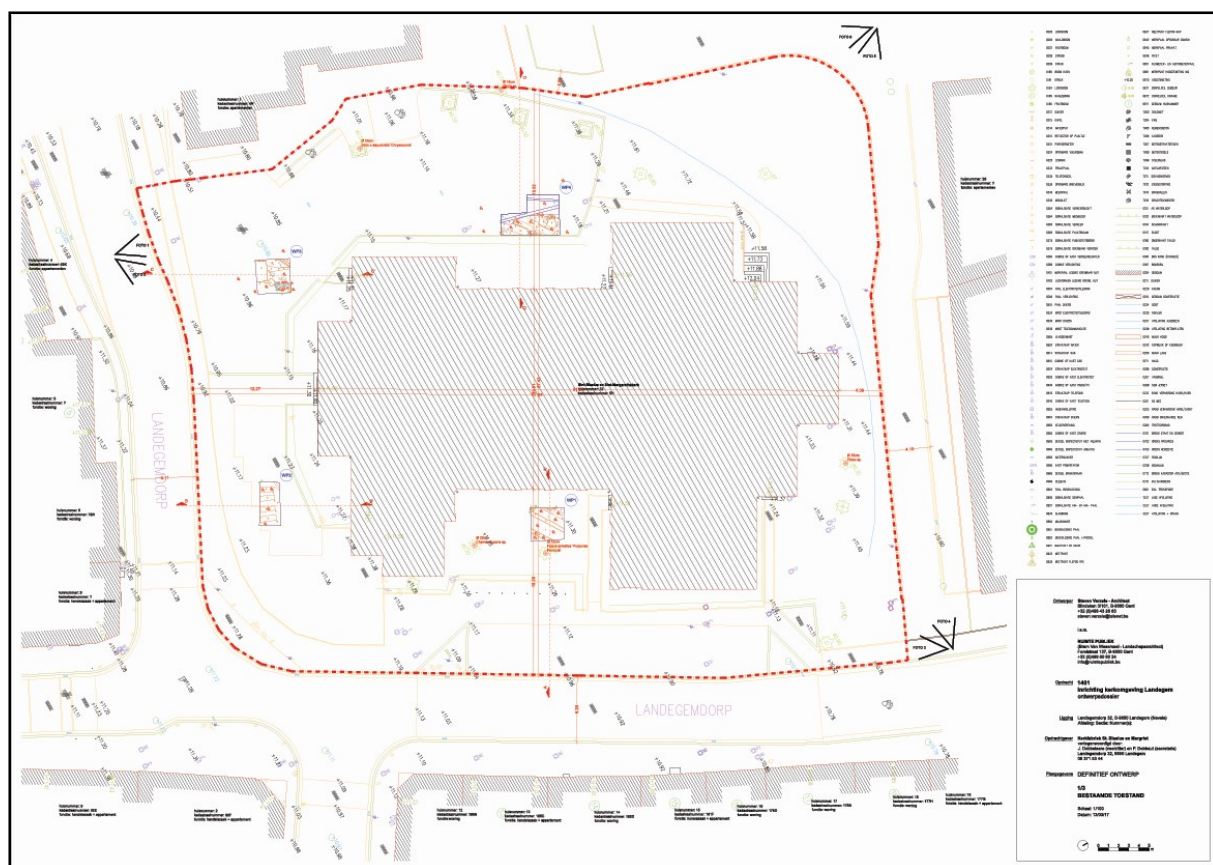
3. AANLEIDING

3.1. HUIDIGE TOESTAND

Het plangebied bevindt zich te Landegem (provincie Oost-Vlaanderen) en heeft een oppervlakte van 1650m². Momenteel bestaat het gebied rond de Sint-Blasius- en Sint-Margrietkerk uit verharde parking (klinkers) en groenzone.

Figuur 1 Zicht op de Sint-Blasius- en Sint-Margrietakerk. (bron: google)

Figuur 2 Grondplan opmeting bestaande toestand. (bron: initiatiefnemer)

3.2. GEPLANDE WERKEN

De initiatiefnemer plant de heraanleg van de omgeving rond de Sint-Blasius- en Sint-Margrietkerk. Aan de oostelijke en westelijke zijde worden telkens 12 parkeerplaatsen (24 in totaal, inclusief 4 parkingplaatsen voor mindervaliden) voorzien. In totaal worden ook 34 fietsplaatsen (17 fietsbeugels) voorzien. Rondom de kerk worden enkele nieuwe bomen gepland. Het gaat om een *Fraxinus angustifolia* 'Raywood'. Enkele bomen worden behouden (*Aesculus hippocastanum* (Paardenkastanje) - *Juglans regia* (Okkernoot) - *Tilia tomentosa* (Zilverlinde). Ter hoogte van de westelijke grens van het plangebied wordt een *Carpinus betulus* (gewone haagbeuk) aangeplant. Aan de zuidwestelijke zijde van de kerk worden enkele zitbanken geïnstalleerd en nieuwe afvalbakken geplaatst. Via verzakkingen in de verharding wordt het regenwater bovengronds afgevoerd. De verharde afwerking bestaat uit Indische zandsteen, grasbetontegels en een traptrede van natuursteen. Ter hoogte van werkput 1 (zie verder archeologische voorkennis) wordt het tracé van de Romeanse muur bedekt door Cortenstalen platen.

Figuur 3 3D voorstelling van de heraanleg. (bron: initiatiefnemer)

Figuur 4 Uitsnede uit het plan der werken. (bron: initiatiefnemer)

Figuur 5 Cortenstalen platen (verwerkt in de verharding) volgen het verloop van de voormalige Romeanse kerkmuur. (bron: initiatiefnemer)

3.3. IMPACTBEPALING VAN DE GEPLANDE WERKEN

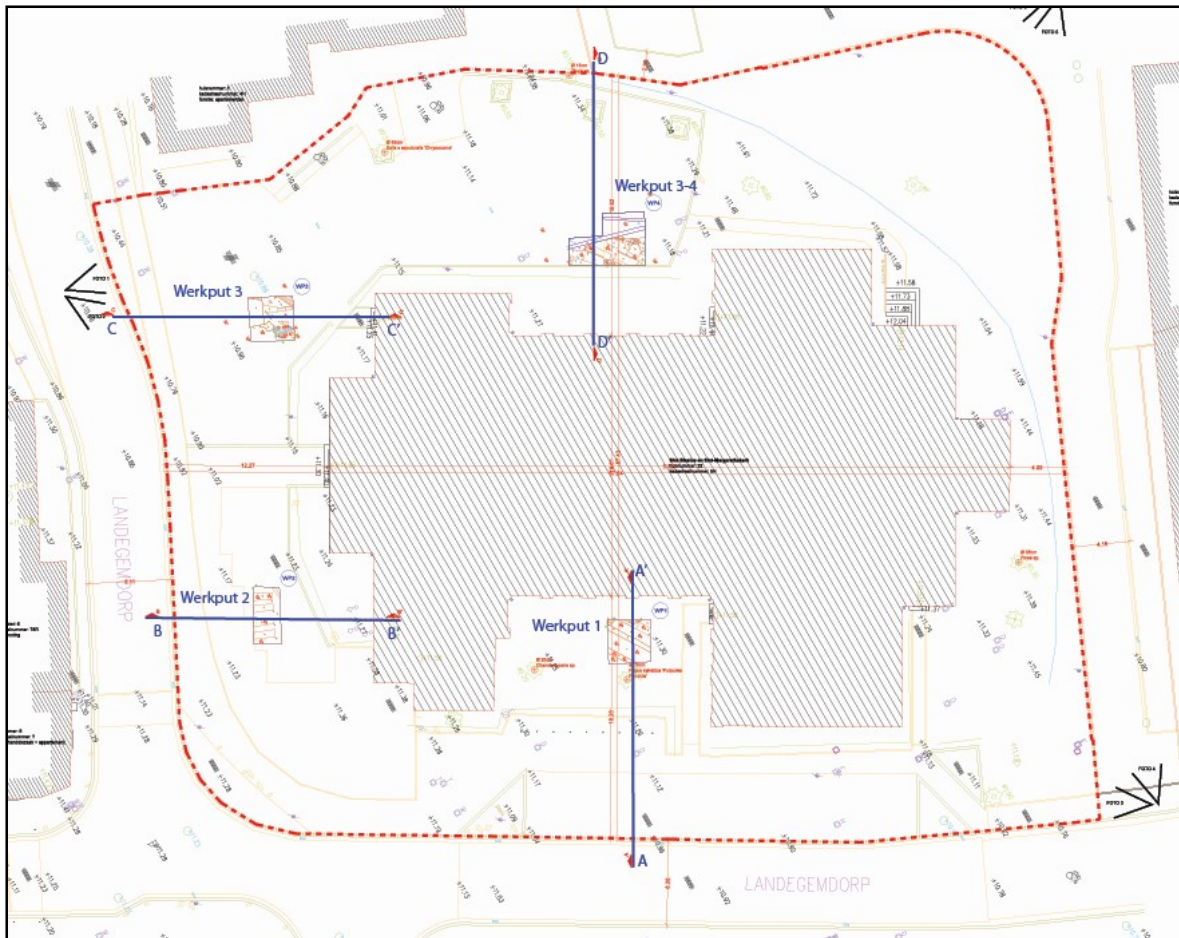
Aan de hand van de verschillende doorsnedes die werden aangeleverd door de initiatienemer kon een duidelijk beeld worden verkregen van de impact van de werken.

Aan de oostelijke zijde van de kerk (ter hoogte van werkput 1 prospectie Landegem Landegemdorp) werd een doorsnede van de werken aangeleverd. Op deze doorsnede A-A' bereiken de graafwerken een maximale diepte van -45cm ten opzichte van het maaiveld en komt het terrein 20cm hoger te liggen dan momenteel het geval is (+11,40m TAW). De diepte van -45cm zal niet worden gehaald (zie 5.1.). Er werd geopteerd op de parking die reeds aanwezig is onaangeroerd te laten. Bij niet-mechanisch verkeer wordt slechts 30cm afgegraven (+11,10m TAW). Enkel bij de aanleg van de bomen (3 in totaal) wordt dieper gegraven. De boomputten (90x90cm) worden tot op een maximale diepte van -75cm uitgegraven (+10,65m TAW).

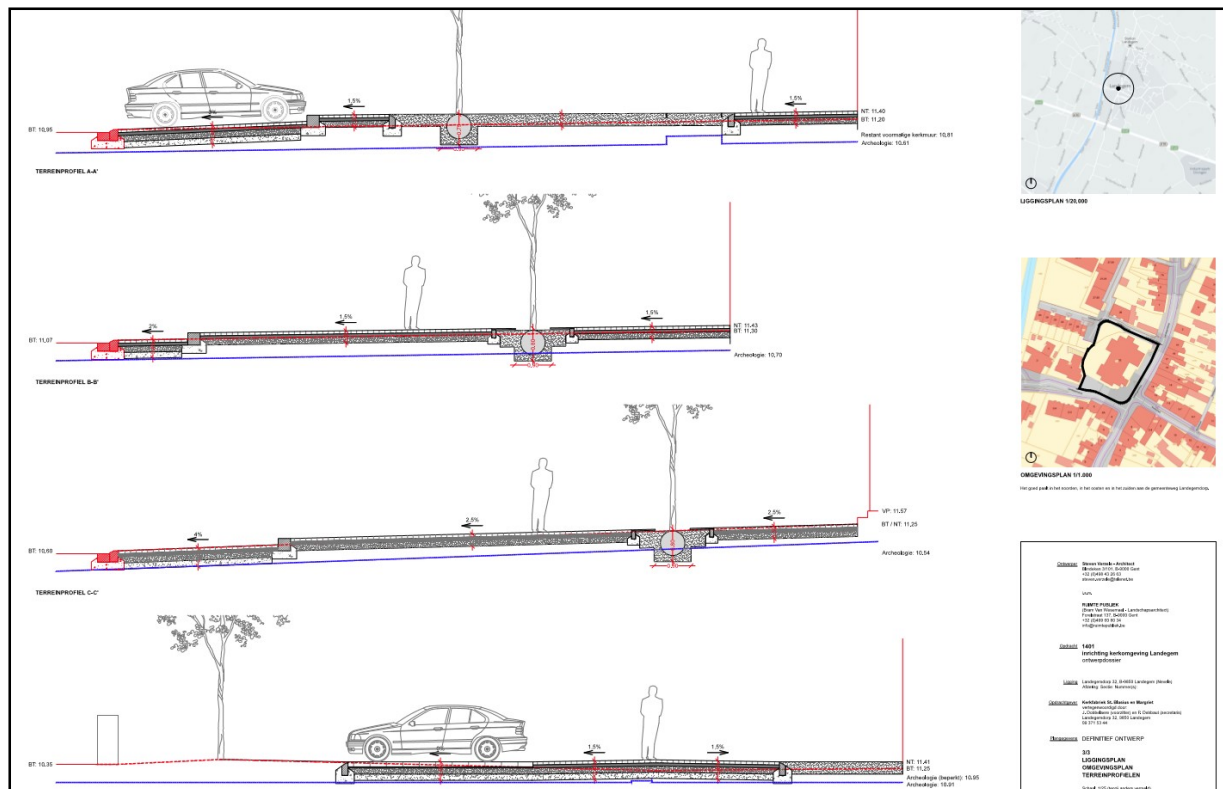
In het zuidoosten van het plangebied (doorsnede B-B'), ter hoogte van werkput 2, wordt een afgraving voorzien van maximaal 45cm ten opzichte van het maaiveld. De graafwerken bereiken in het uiterste zuidwesten (ter hoogte van B) een diepte van +10,75m TAW. Ook hier werd gekozen om niet in de bodem in te grijpen. De verharde delen worden in deze zone ook behouden (zie 5.1.). Het overgrote deel van de doorsnede bereikt een maximale diepte van +10,98m TAW. Enkel ter hoogte van de drie boomputten (90x90cm) wordt tot op een diepte van -80cm gegraven (tot op +10,63m TAW).

Ter hoogte van werkput 3, doorsnede C-C', in het zuidwesten van het plangebied, wordt eveneens een afgraving van -45cm voorzien (maximaal tot +10,80m TAW). Enkel ter hoogte van één boomput (90x90cm) wordt tot op een diepte van -80cm uitgegraven (tot +10,40m TAW).

Een laatste doorsnede D-D' bevindt zich ter hoogte van werkput 4, ten westen van de kerk. Daar wordt een maximale afgraving van 45cm voorzien (tot maximaal +10,96m TAW).

Figuur 6 Huidige toestand met projectie van de werkputten van de archeologische prospectie en de doorsneden van de geplande werken. (bron: initiatiefnemer)

Figuur 7 Doorsnedes van de geplande werken. (bron: initiatiefnemer)

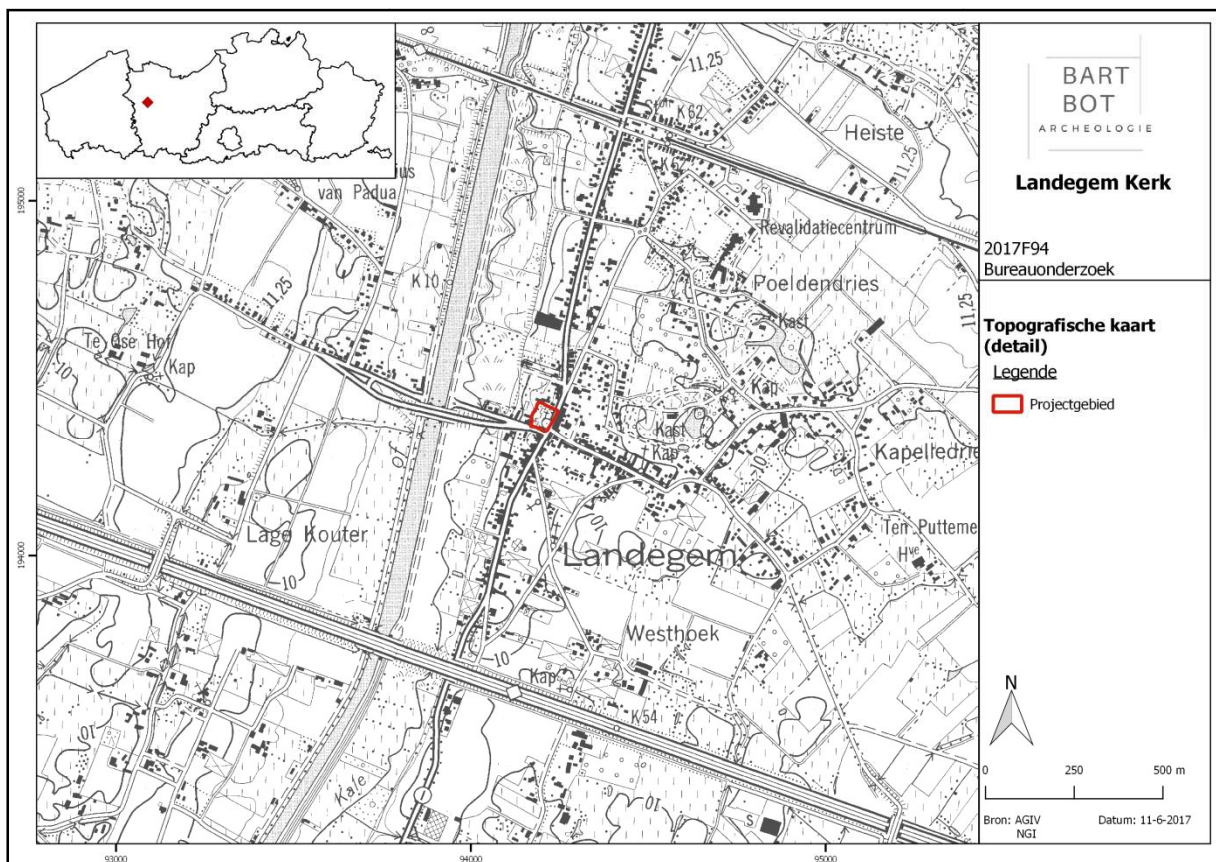
4. ASSESMENTRAPPORT

4.1. TOPOGRAFISCHE SITUERING

Het projectgebied bevindt zich te Landegem, een deelgemeente van Nevele. Het dorp ligt in het westen van de provincie Oost-Vlaanderen. De landelijke gemeente wordt omringd door Aalter, Deinze, Lovendegem, Gent en Zomergem. De Oude Kale loopt op circa 100m ten westen van het plangebied. Iets meer ten westen, circa 175m verwijderd van het plangebied, loopt het Schipdonkkanaal. Dit kanaal verbindt sedert het midden van de 19de eeuw de Leie vanaf Deinze met de Noordzee.

De huidige Sint-Blasius- en Margrietkerk en omgeving te Landegem wordt kadastraal omschreven als: Afdeling 5, Sectie B, Perceel 5H.

Op de bodemgebruikskaat van 2001 staat het gebied onderverdeeld in hoofdzakelijk één type. Het grootste deel van het terrein heeft een rode kleur. Dit komt overeen met andere bebouwing. De noordoostelijke hoek heeft een witte kleur, dit komt overeen met weiland en is niet correct. Ook de bruinegroene inkleuring, alluvial weiland, strookt niet met de werkelijkheid.

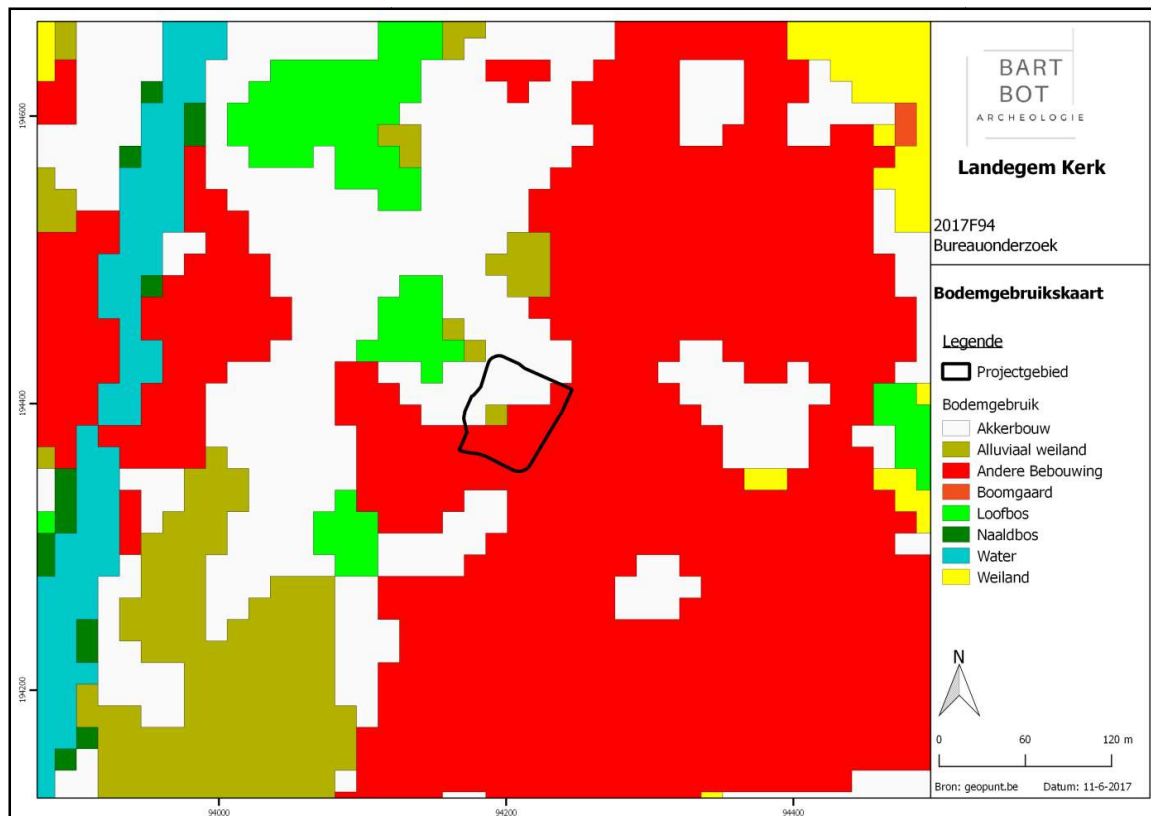
Figuur 8 Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied. (bron: geopunt en NGI)

Figuur 9 Detail van de topografische kaart met aanduiding van het projectgebied (bron: geopunt en NGI)

Figuur 10 Kadasterplan met aanduiding van de perceelnummers. (bron: geopunt)

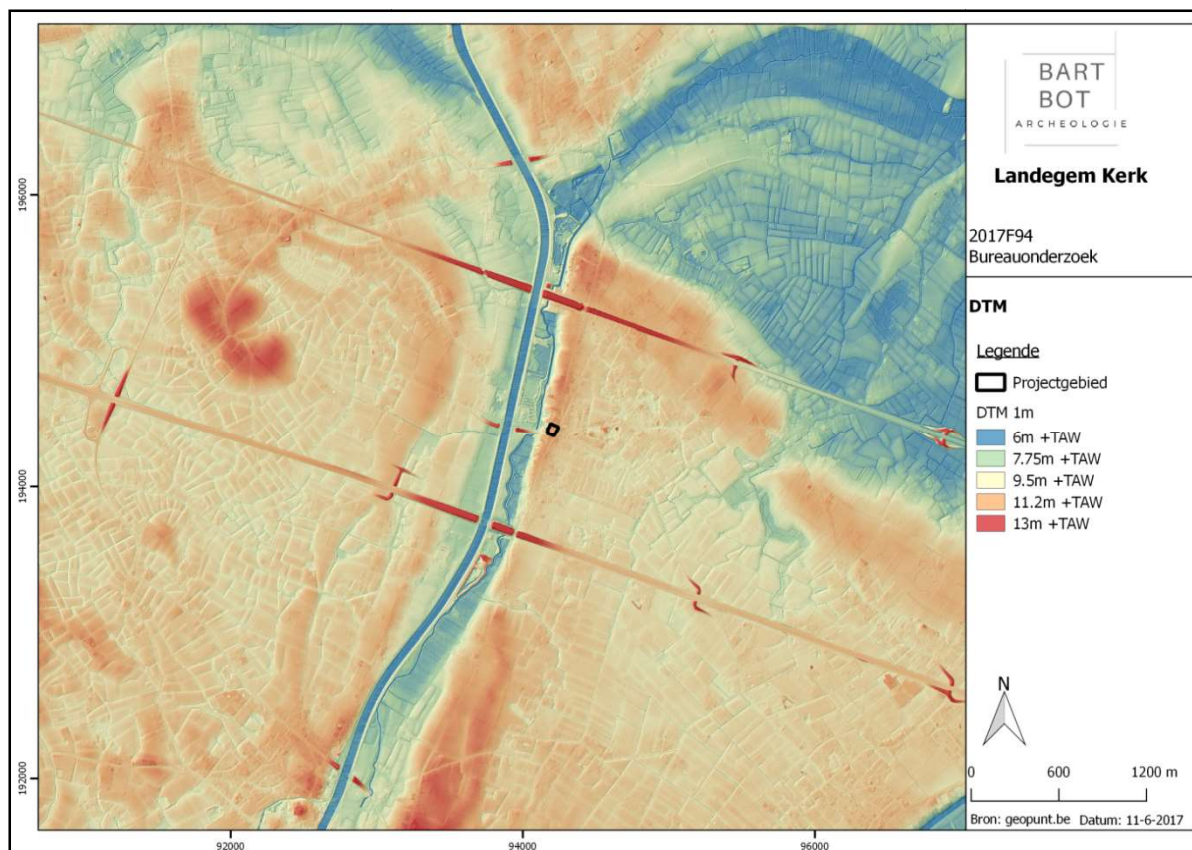
Figuur 11 Bodemgebruiksk kaart met aanduiding van het plangebied. (bron: geopunt)

4.2. LANDSCHAPPELIJKE SITUERING

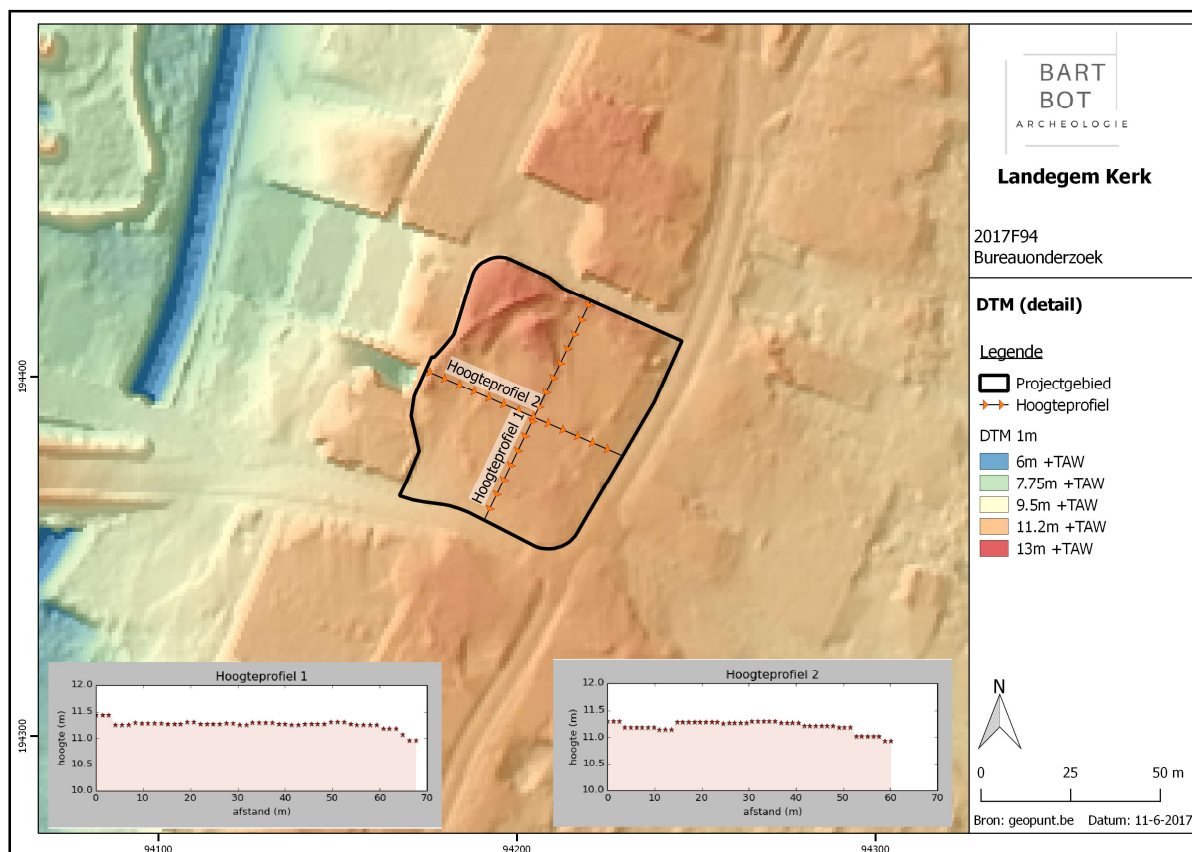
Landegem maakt deel uit van het Land van Nevele, een onderdeel van de zogenaamde 'Vlaamse Vallei'. De Vlaamse Vallei is een relatief reliëfarm, laag en vlak gebied waarin de hoogte varieert van +5m TAW in het noorden tot +15m TAW in het zuiden. Tijdens de ijstijden werd deze vallei uitgeschuurd en vervolgens weer opgevuld met lagen zandige sedimenten. De streek wordt gekenmerkt door de afwisseling van zandruggen, lemige-zandruggen en beekvalleien enerzijds en depressies en hoger gelegen complexen (kouters) anderzijds.

Het projectgebied zelf kent een vrij vlak reliëf. In het uiterste noorden (hoogteprofiel 1) is dit +11,5m TAW. In het zuiden is dit +11,1m TAW. Ook het west-oost (hoogteprofiel 2) verloop is vrij vlak. Van circa +11,3m TAW in het westen naar +11,1m TAW in het oosten.

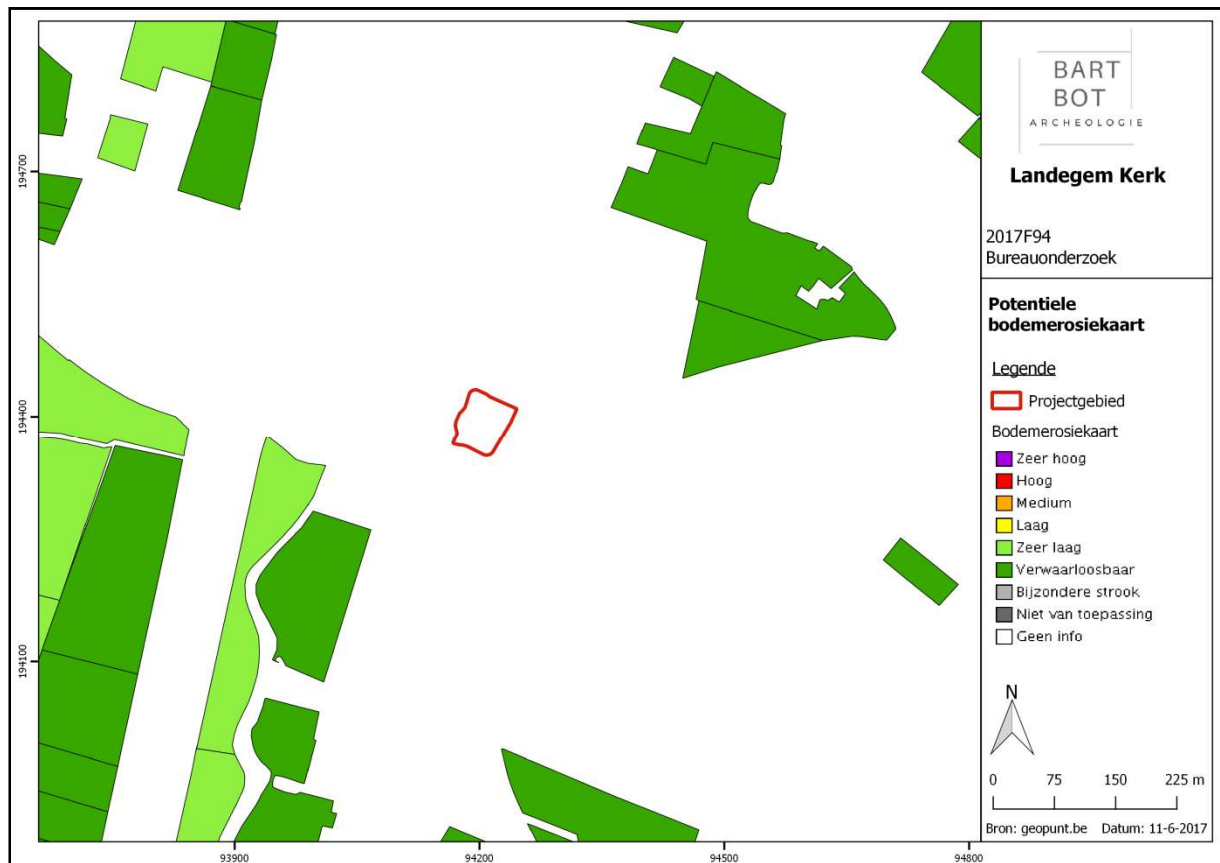
Voor wat betreft de potentiële bodemerosiekaart is er geen info voorhanden voor het plangebied. Rondom het plangebied hebben de gronden een zeer laag tot verwaarloosbaar potentieel op erosie.

Figuur 12 Digitaal Hoogtemodel met aanduiding van het projectgebied. (bron: geopunt)

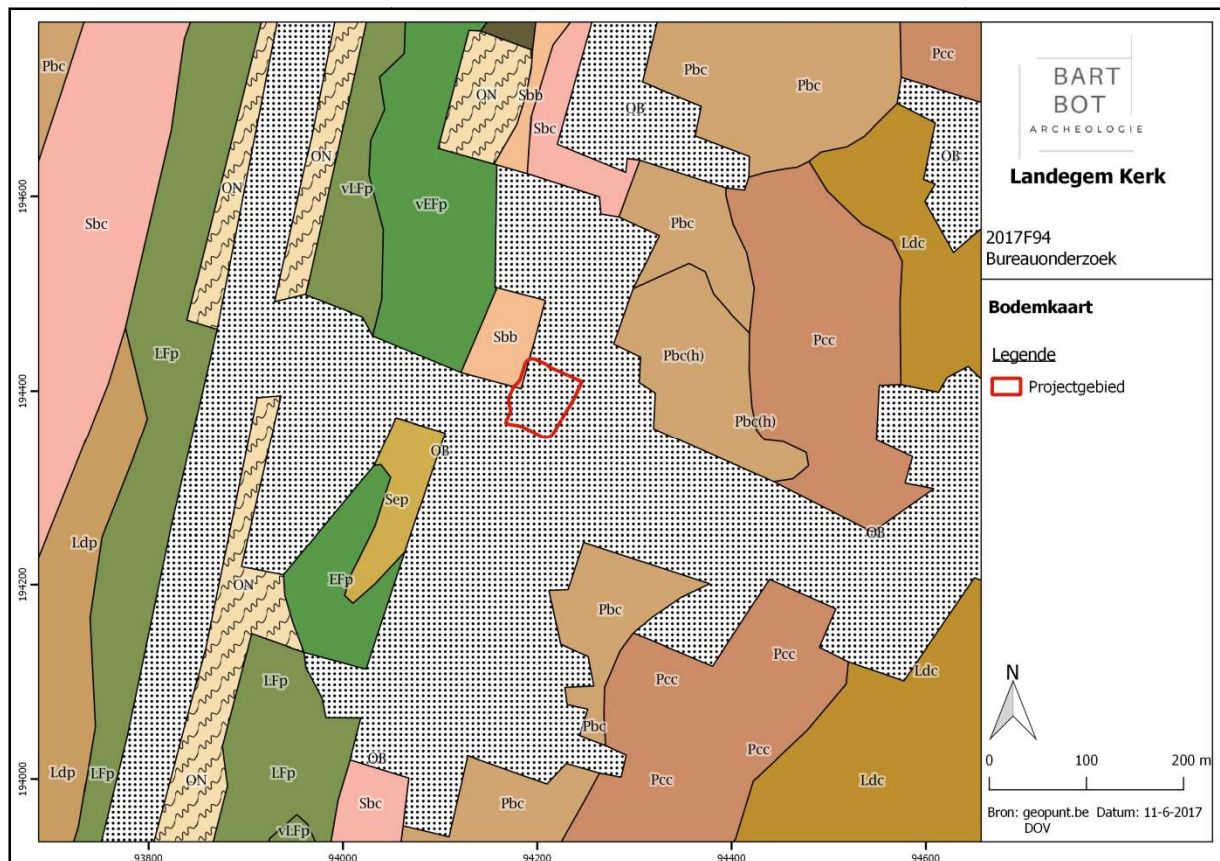
Figuur 13 Detail van het digitaal hoogtemodel met hoogteprofielen. (bron: geopunt)

Figuur 14 Potentiële bodemerosiekaart met aanduiding van het projectgebied. (bron: geopunt)

4.3. BODEMKUNDIGE SITUERING

Het plangebied staat gekarteerd als OB gronden (bebouwde gronden). Rondom het plangebied worden verschillende bodemtypes gekarteerd. In het noordwesten situeren zich Sbb gronden. Dit zijn droge lemige zandbodems met textuur B horizont. Ten noordoosten en ten zuidoosten treft men Pbc(h) gronden aan. Dit zijn droge lichte zandleembodems met sterk gevlekte, verbrokkelde textuur B horizont. In het zuidwesten tenslotte werden gronden met Sep code gekarteerd. Dit zijn natte lemige zandbodems zonder profiel.

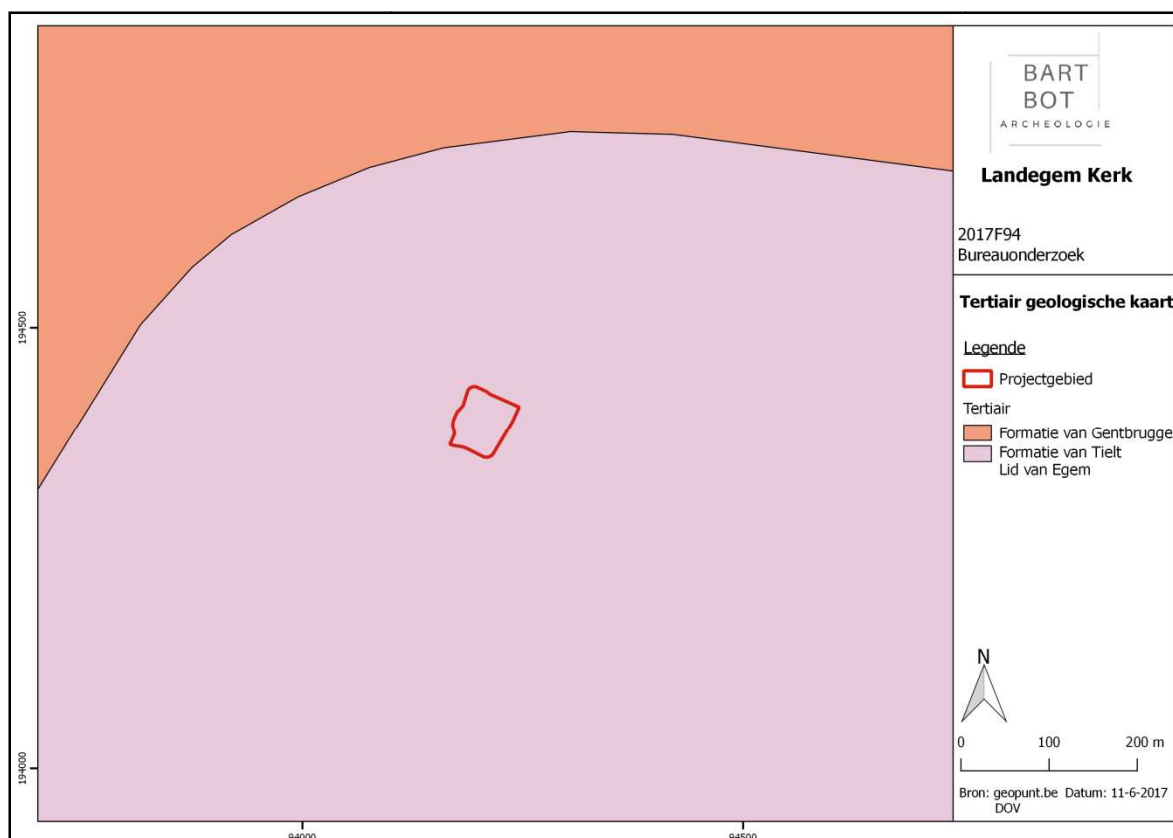
Figuur 15 De bodemkaart en situering van het plangebied. (bron: geopunt)

4.4. GEOLOGISCHE SITUERING

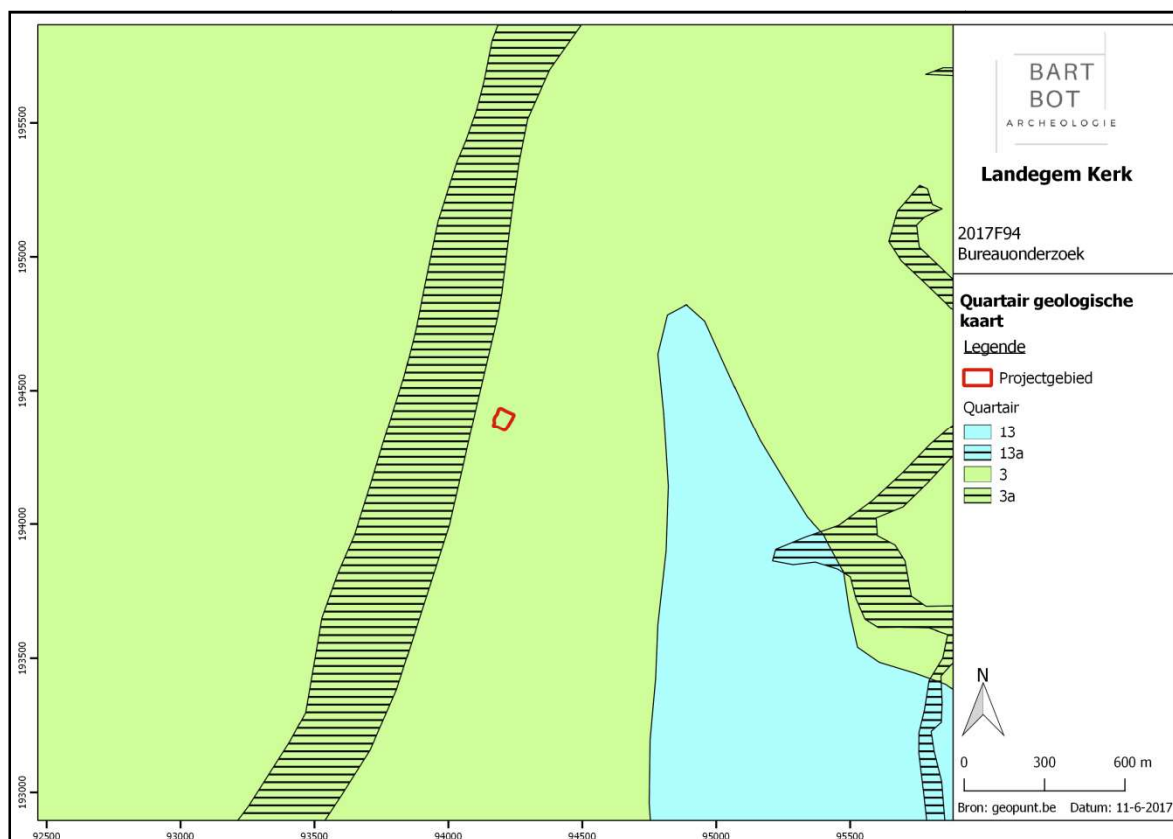
Op de tertiair geologische kaart bevindt het plangebied zich ter hoogte van de Formatie van Tielt, meer bepaald het Lid van Egem. De Formatie van Tielt bestaat uit een fijn zandig en zandig marien sediment. Het lid van Egem bestaat uit een glimmer- en glauconiethoudend zeer fijn zand dat grover wordt naar boven toe. Het is tevens afgezet in ondiepe-mariene omstandigheden.

De Quartair geologische kaart geeft aan dat de ondergrond ter hoogte van het plangebied bestaat uit het type 3. Dit type bestaat uit een fluviatiele afzetting van het Weichseliaan gevolgd door een eolisch dek bestaande uit zandleem tot leem van het Weichseliaan en mogelijk Vroeg Holoceen. Deze afzetting kan eventueel hellingsafzettingen van het Quartair bevatten.

De geomorfologische kaart voor deze streek is niet voorhanden en kan dus niet worden afgebeeld.

Figuur 16 Tertiair geologische kaart met aanduiding van het plangebied. (bron: geopunt)

Figuur 17 Quartair geologische kaart met aanduiding van het plangebied. (bron: geopunt)

4.5. HISTORISCHE SITUERING

4.5.1. ALGEMEEN⁴

Landegem maakt deel uit van het Land van Nevele, dat één van de belangrijkste heerlijkheden was van de kasselrij Oudburg in het graafschap Vlaanderen. De hoofdplaats van het Land van Nevele was het dorp Nevele zelf, dat het statuut en de vrijheid had van een stad. De heer van Nevele woonde in de 11de – 12de eeuw in het centrum van Nevele in een omwald versterkt kasteel in de buurt van de kerk. Enkele muren van deze woontoren (donjon) zijn vandaag de dag nog zichtbaar.

Landegem was verdeeld over vier heerlijkheden. Het westelijk deel lag in het land van Nevele, de rest werd ingenomen door de heerlijkheid het Vlaanderse op Baarlevelde, Sint-Baafs en Vinderhoute-Merendree. Omgrachte hoeven en buitenplaatsen maken vanouds deel uit van het dorpsbeeld. De gemeente kent de volgende wijken: Heistendries, Wildendries, Kapellendries, Westhoek en Herenthoek. De namen verwijzen naar de talrijke driesen⁵, gelegen in Landegem.

De kerk stond onder patronaat van de abdij van Drongen. De parochie maakte deel uit van het bisdom Doornik en sinds 1559 van het bisdom Gent.⁶ Tijdens de godsdienstoorlogen in de 16de eeuw hadden Nevele en omgeving sterk te lijden onder plunderingen en de Beeldenstorm. De bekendste heer van Nevele en graaf van Hoorne, Filips van Montmorency, werd samen met de graaf van Egmont als gevolg van deze strijd onthoofd in Brussel in 1568.

Er is verder nog maar weinig historisch onderzoek uitgevoerd naar het Landegemse verleden. Enkel de vertaling en publicatie van de visitatieverslagen van de bisschop Triest van tussen 1623 en 1654 geven een beeld van het toenmalige kerkelijke leven te Landegem.⁷

⁴ Overgenomen uit: BRADT T., 2014, p.11.

⁵ Dries is een toponiem, het komt als *driesch* al voor in een 13de-eeuws Vlaams document en betekent dan 'braakliggend weiland'. Dit evolueert tot naam voor een nederzettingvorm in Vlaanderen en Zuid-Nederland. Bij een dries vindt men huizen rondom een centraal middenplein, dat meestal een driehoekige vorm heeft. In sommige streken heeft het middenplein eerder een langwerpige vorm. Dit middenplein deed in de middeleeuwen dienst als gemeenschappelijke weide (meent) voor het vee en als plaats waar men mocht planten. Er mocht dus niet op gebouwd worden. Bij een dries is ook vaak een drinkpoel gelegen. (bron: [https://nl.wikipedia.org/wiki/Dries_\(plein\)](https://nl.wikipedia.org/wiki/Dries_(plein)))

⁶ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/dibe/geheel/21341>

⁷ LUYSSAERT J., 2002, Het kerkelijk leven te Landegem volgens de visitatieverslagen van bisschop Triest (1623-1654), in: Het Land van Nevele, jg. XXXIII, afl. 1, pp. 10-37.

4.5.2. SINT-BLASIUS- EN SINT-MARGRIETKERK: HISTORIEK EN KAARTMATERIAAL

De historiek van de Sint-Blasius- en Margrietkerk zal samen met het verzamelde en gegeorefeerde kaartmateriaal worden besproken.

De vroegste historische vermelding van een eerste kerk te Landegem gaat terug tot de 11de eeuw.⁸ De oudste afbeelding van de kerk dateert uit 1749. Op deze tekening getekend door G. De Deken wordt de toenmalige kerk afgebeeld als een naar het oosten gerichte éénbeukige kruiskerk met vermoedelijk één (zuidelijke) kruisbeuk. De vierkante vieringtoren met galmgaten had een ingesnoerde naaldspits. Boven de westelijke hoofdingang bevond zich een boogvormige venster. In de zuidmuur van het schip was er een portal aangebouwd, in de hoek tegen de zuidelijke kruisbeuk stond een sacristie. Het kerkhof was ommuurd en had drie ingangen.

De kaart van Ferraris uit 1777 is niet echt verhelderend voor wat betreft het uitzicht of ruimtelijke situering van de kerk.

Op de uitsnede van de Atlas der Buurtwegen uit ca. 1840 is te zien dat de kerk een andere meer oost-west gerichte oriëntering heeft. De kaart Vandermaelen (1846-1854) biedt geen extra info omtrent de kerk.

Omtreeks 1864-1870 was de kerk uitgebreid tot driebeuken met een zadeldak en een kruisbeuk. De ronde apsis die het koor omgaf, was samen met de kruisbeuk en de muur van de linkerbeuk, opgebouwd uit ongekapte veldsteen. Op de Popp-kaart (1842-1879) heeft de kerk nog steeds dezelfde oriëntering.

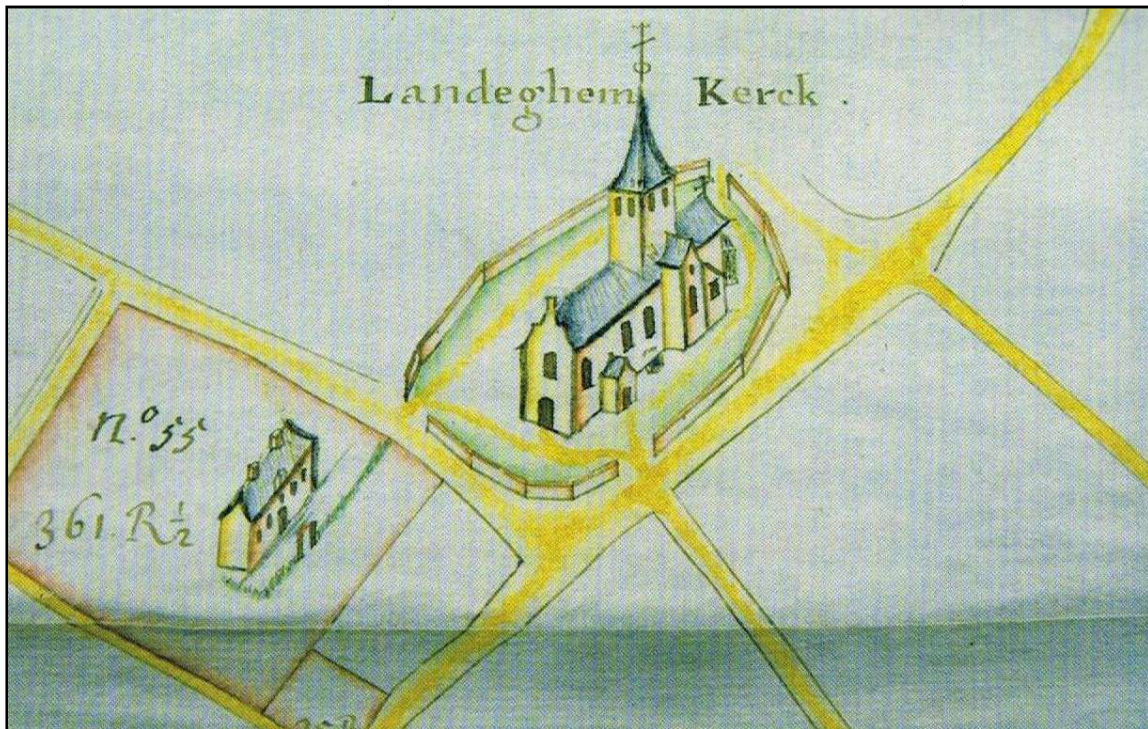
Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd de kerk zwaar beschadigd. Een noordkerk werd opgetrokken op de huidige splitsing van de Stationstraat en de Dennendreef. In 1923 werd het herstel van de oorspronkelijke kerk aangevat en voltooid in 1925-1926. De toren werd vierkant en minder spits.

Na WO I werd een militair kerkhof aangelegd. De militaire lagen oorspronkelijk aan de ingang van de kerk maar werden in 1923 herbegraven in de zuidwestelijke hoek van het kerkhof. Tijdens WO II werd het kerkhof verplaatst naar de huidige begraafplaats te Landegem.

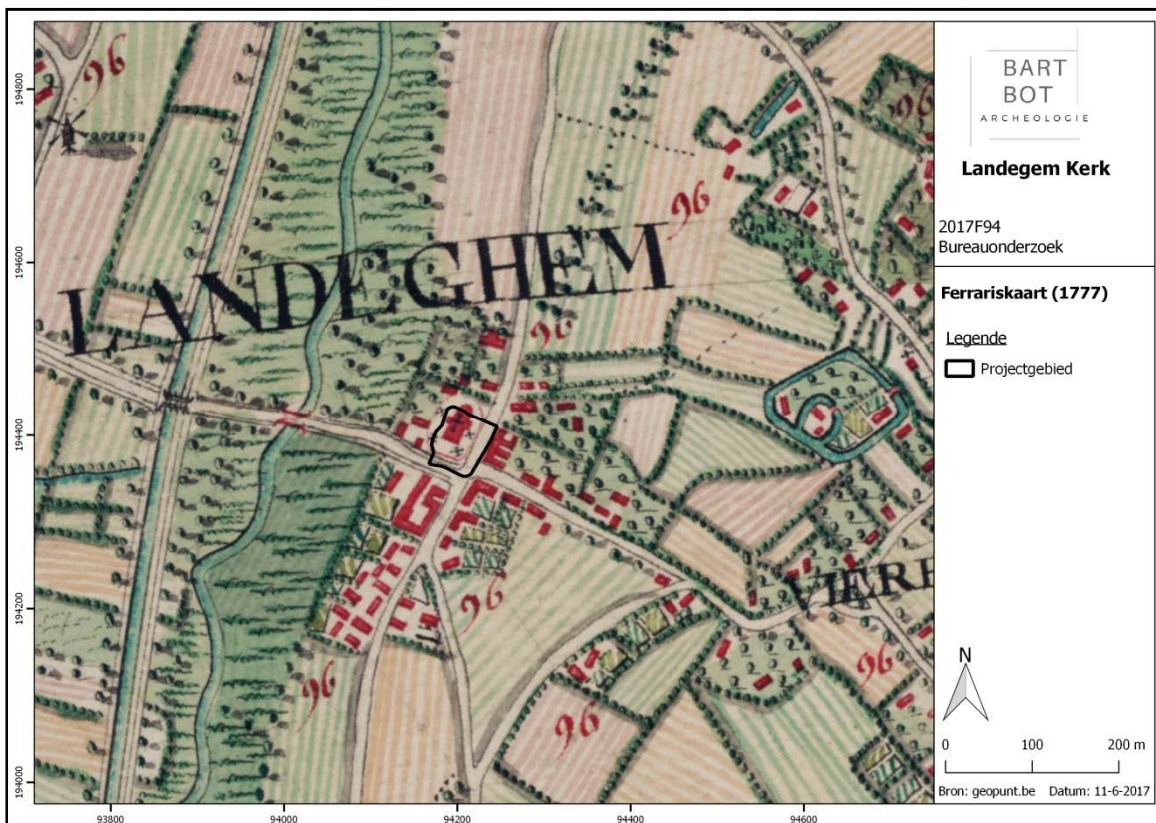
Op 24 mei 1940 werd om 16u de kerk door het Belgische leger om strategische redenen opgeblazen. De toren stortte neer en de Romaanse en vroeggotische gedeelten van het koor en kruisbeuken werden tot puin herleid. Tijdens de bezetting hebben de Duitsers wat nog restte afgebroken en het puin naar Aalter en Ussel gevoerd om er vliegvelden mee aan te leggen. In 1955 werd begonnen met de bouw van een nieuwe kerk op dezelfde locatie. Deze werd in

⁸ DE POTTER F., BROECKAERT J., 1864-1870, Landegem, in: Geschiedenis van de Gemeenten der Provincie Oost-Vlaanderen, derde deel, Gent.

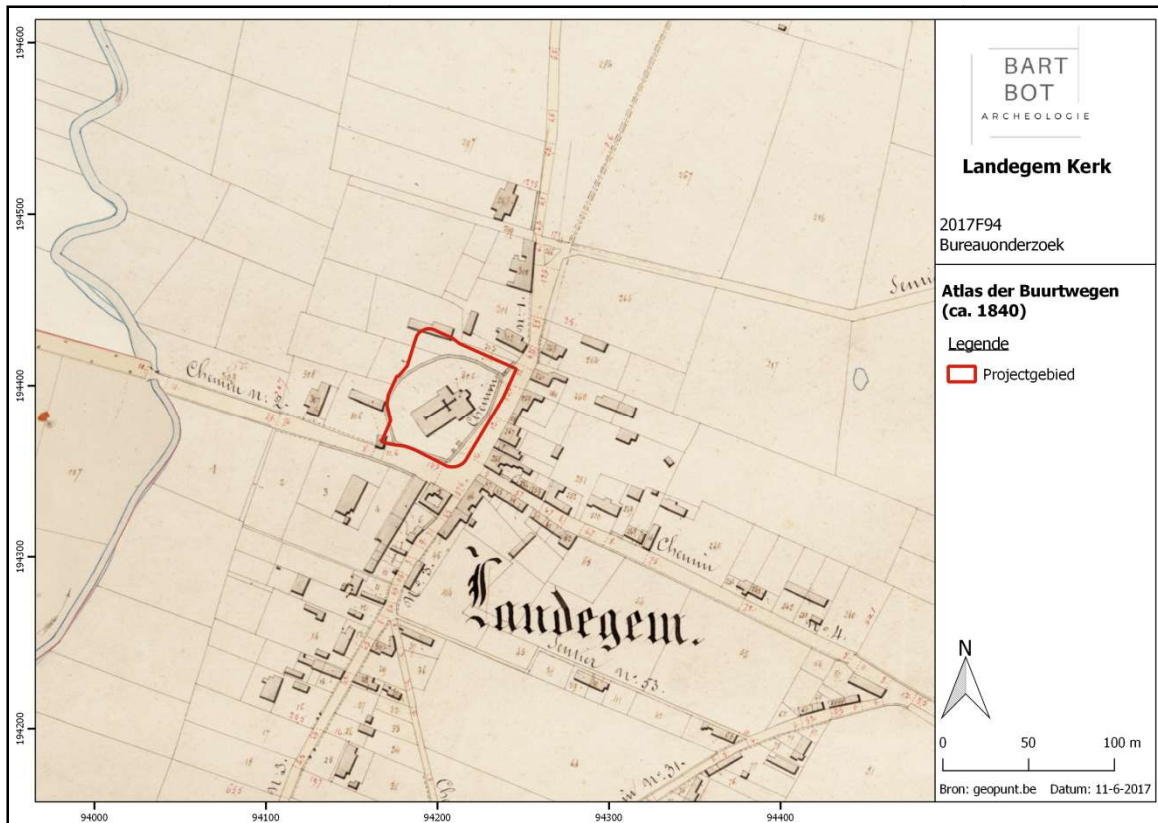
gebruik genomen in 1961. De orthofoto's geven de kerk weer zoals deze momenteel nog het geval is.

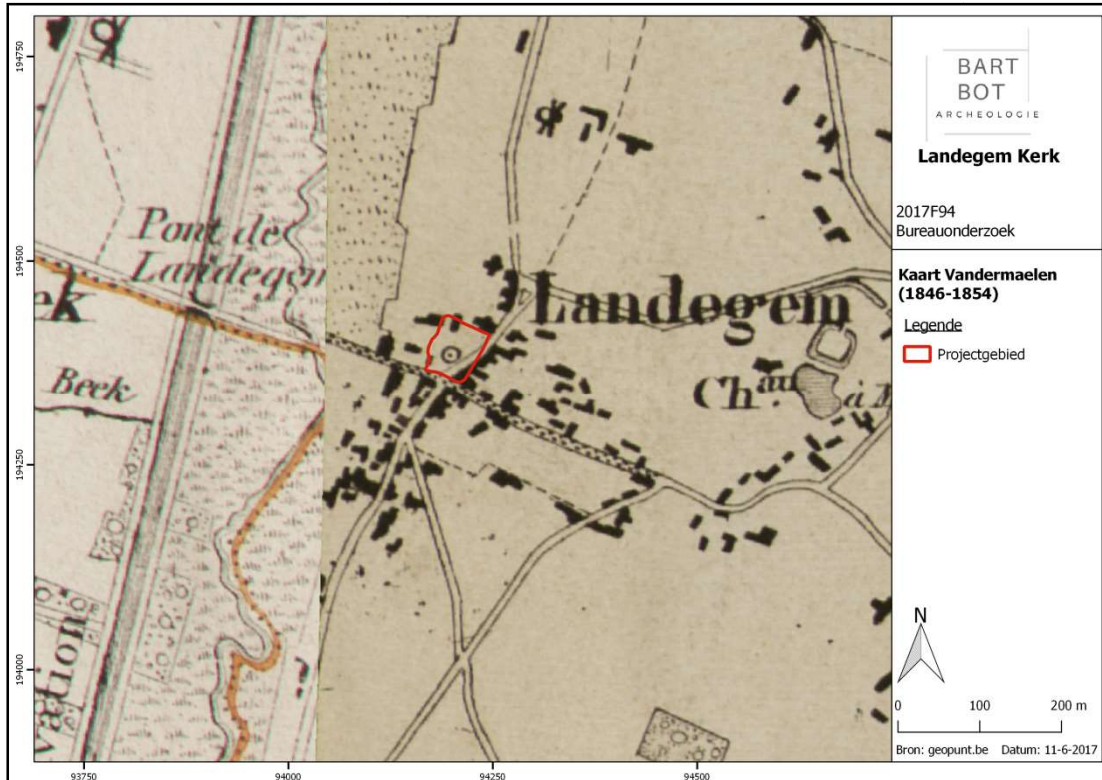
Figuur 18 Figuratieve kaart van de kerk uit 1749. (bron: BOLLAERT A. & LUYSSAERT J., 2013, p. 38)

Figuur 19 Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied. (bron: geopunt)

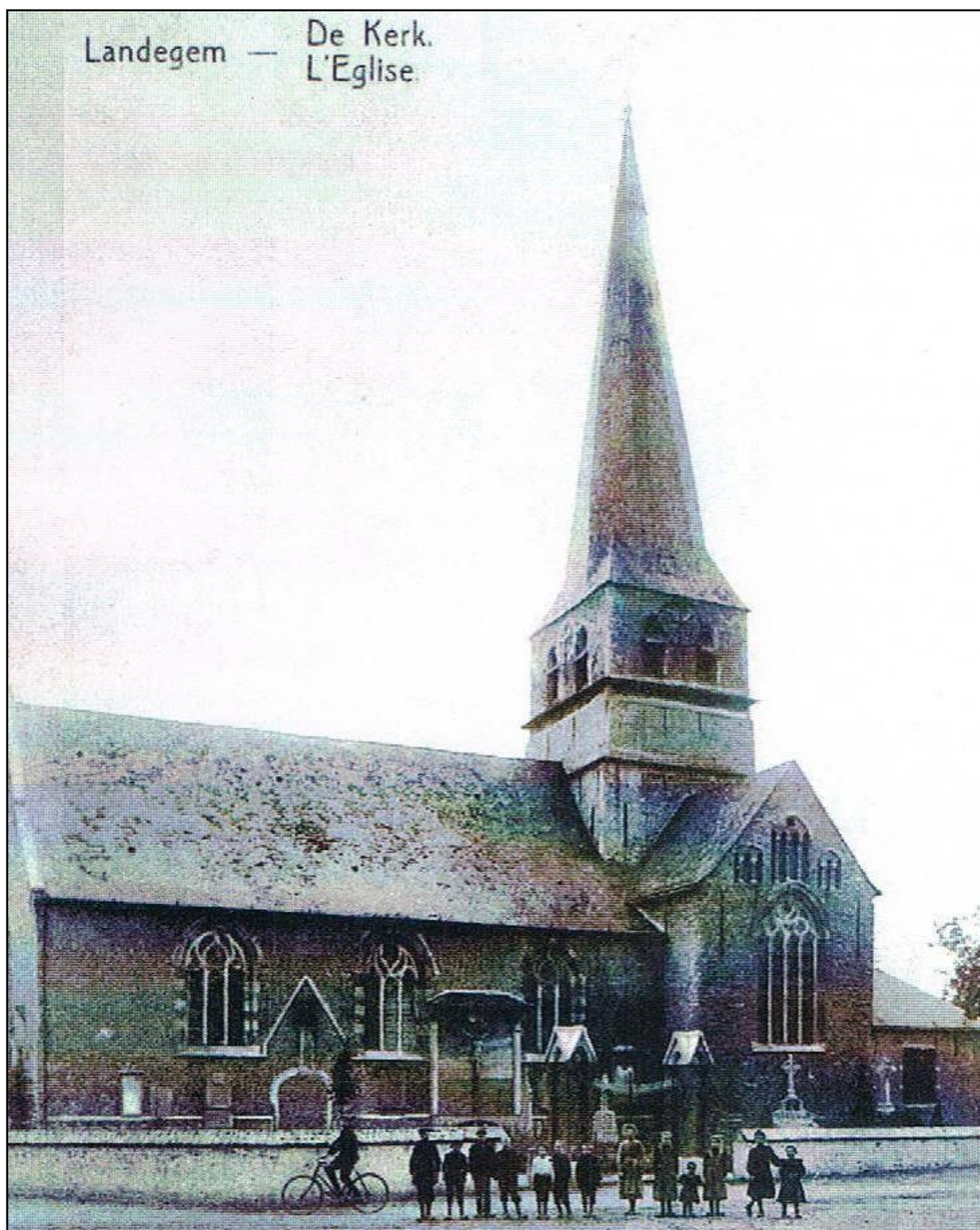
Figuur 20 Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) met aanduiding van het projectgebied. (bron: geopunt)

Figuur 21 Kaart Vandermaelen (1846-1854) met aanduiding van het projectgebied. (bron: geopunt)

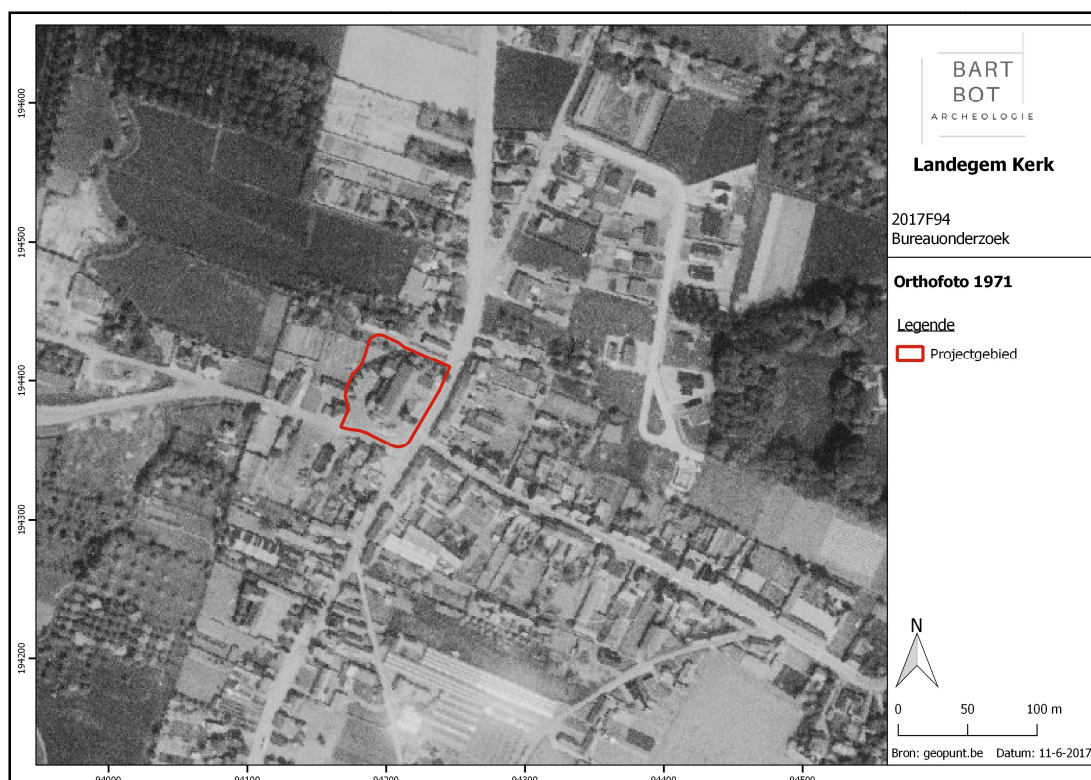
Figuur 22 Popp-kaart (1842-1879) met aanduiding van het projectgebied. (bron: geopunt)

Figuur 23 Zicht op de zuidkant van de kerk in 1911. (bron: LUYSSAERT J., 1998, p. 174)

Figuur 24 1923: herstel van de kerk. (bron: LUYSSAERT, 1998, p. 221)

Figuur 25 Orthofoto uit 1971. (bron: geopunt)

Figuur 26 Orthofoto uit 1990. (bron: geopunt)

Figuur 27 Orthofoto uit 2016. (bron: geopunt)

4.6. ARCHEOLOGISCHE VOORKENNIS

Voor het onderzoeksgebied werden in de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) van Onroerend Erfgoed in de nabije omgeving (buffer 1km) enkele archeologische vindplaatsen vastgesteld.

4.6.1. ALGEMEEN

4.6.1.1. Steentijden

Op circa 1km ten noorden van het plangebied werd lithisch materiaal aangetroffen. Het betreft een losse vondst (ID971531). Net 200m ten noorden van het plangebied (ID 977015) werd tijdens een opgraving⁹ in een bruine bioturbatielaag lithisch materiaal aangetroffen dat algemeen in de steentijd wordt gedateerd.

⁹ DE CLERCQ W., DESCHIETER J., HAGEMAN B., THOEN H. & VERMEULEN F., 1998, Recent Romeins archeologisch onderzoek in de vallei van de Kale, grondgebied Land van Nevele: sites en structuren, VOBV-info, 47, pp. 28-33.

4.6.1.2. Romeins

Ter hoogte van ID 977015 werden tijdens een kleinschalige noodopgraving bewoningssporen uit de Hoge Keizertijd aangetroffen (2de eeuw n. Chr.).

4.6.1.3. Middeleeuwen

Tijdens proefsleuven¹⁰ (ID 208981) werden op 500m ten noordoosten van het plangebied bewoningssporen uit de late middeleeuwen aangetroffen.

4.6.1.4. Nieuwe tijd

200m ten oosten van het plangebied bevindt zich ID 971117. Het gaat om het zogenaamde Kasteel de Kerckhove d'Ousselghem. Het gebouw zou uit de 18de eeuw stammen. Ten noordwesten, op 600m van het plangebied, bevond zich een 16de eeuwse molen (ID 971603). Tijdens een vooronderzoek¹¹ werden bewoningssporen aangetroffen die in de Nieuwe Tijd gedateerd worden (ID 211338).

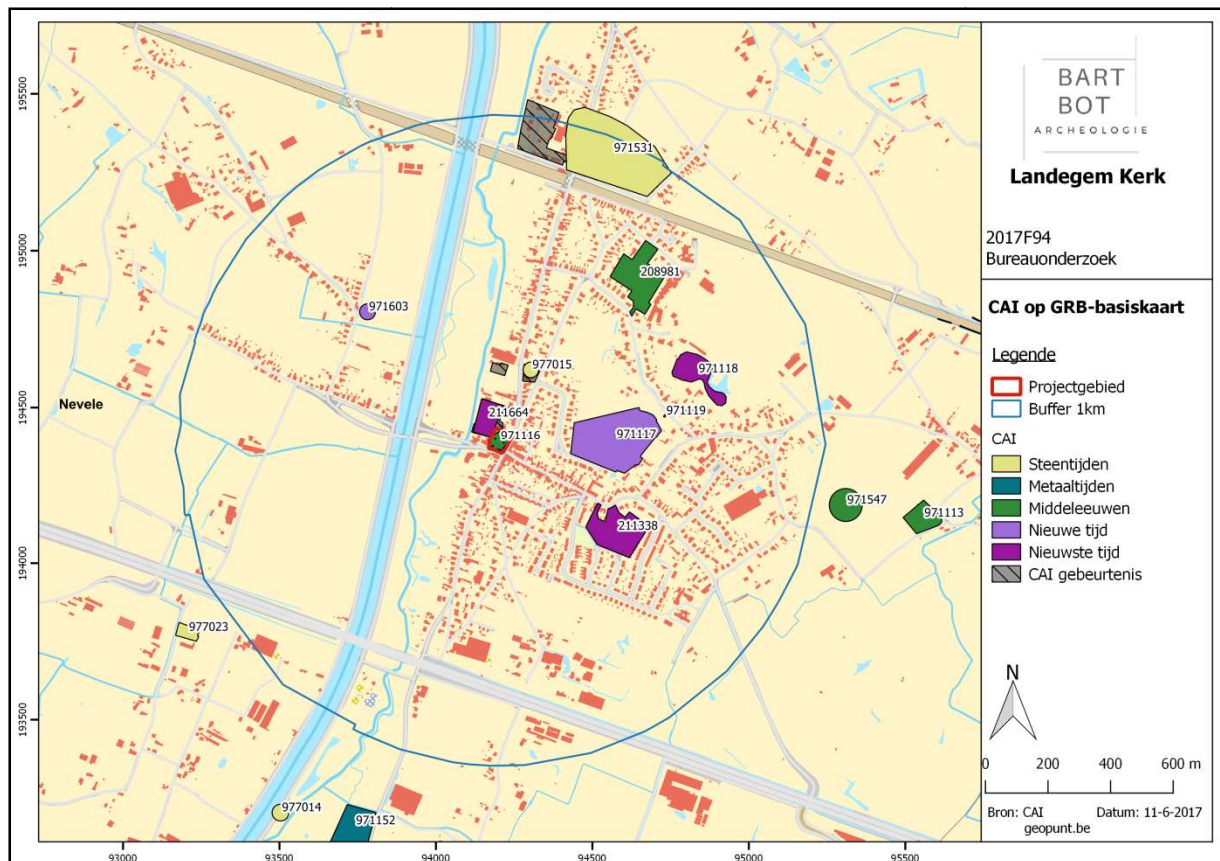
4.6.1.5. Nieuwste tijd

Tijdens een vooronderzoek¹² (ID 211664) werden net ten noordwesten van het plangebied recente grachtjes en kuilen aangetroffen. Op 600m ten noordoosten van het plangebied bevindt zich het Kasteel Boddaert (ID 971118). De oudste vermelding is te situeren in de 19de eeuw.

¹⁰ REYNS N., CLEDA B., CLAESSENS L. 2015.

¹¹ CLEDA B., REYNS N., COREMANS L. 2015.

¹² VANHEE D., TAELEMAN E. 2009: Archeologisch vooronderzoek Nevele- Landegemdorp. 8 en 9 juni 2009, KLAD-rapport 37, Aalter.

Figuur 28 CAI (Centraal Archeologische Informatie) op GRB-basiskaart. (bron: CAI en geopunt)

4.6.2. ARCHEOLOGISCHE PROSPECTIE LANDEGEM LANDEGEMDORP¹³

In het kader van de oude wetgeving¹⁴ voerde in 2014 een team van Monument Vandekerckhove reeds een archeologische prospectie uit binnen het plangebied. In totaal werden 4 werkputten aangelegd. In werkput 1 (ten oosten van de kerk) werd een deel van de fundering van de Romaanse kerk aangesneden. In dezelfde put werd één begravingsniveau aangetroffen, binnen de muren van de oude kerk. In werkput 2, ten zuidoosten van het de kerk werden minstens twee, vermoedelijk drie begravingsniveau aangetroffen. In werkput 3, in het zuidwesten van de kerk zijn minstens drie begravingsniveaus aanwezig. In werkput 4, ten westen van de kerk, werden minstens twee begravingsniveaus vastgesteld. De begravingen zijn moeilijk te dateren. Verschillende grafkuilen met oriëntatie van de oude kerk werden echter aangetroffen. Het aantal nog aanwezige individuen binnen het plangebied werd op circa 1000 geschat.

¹³ BRADT T., 2014.

¹⁴ Het Archeologiedecreet uit 1993 werd vervangen door het Onroerendergoeddecreet (2013) dat voor het archeologische gedeelte in werking trad op 1 juli 2016.

Figuur 29 Zicht op de natuurstenen muur in werkput 1. (bron: BRADT T., 2014, p. 34)

Figuur 30 Zicht op vlak 3 van werkput 3. (bron: BRADT T., 2014, p. 45)

5. SYNTHESE

5.1. ARCHEOLOGISCH VERWACHTINGSPATROON EN AANPASSING ORIGINELE 'PLAN DER WERKEN'

Op basis van de prospectie uit 2014 moet binnen het plangebied rekening worden gehouden met begravingen over verschillende eeuwen. Er moet rekening gehouden worden met honderden bewaarde individuen binnen het plangebied.

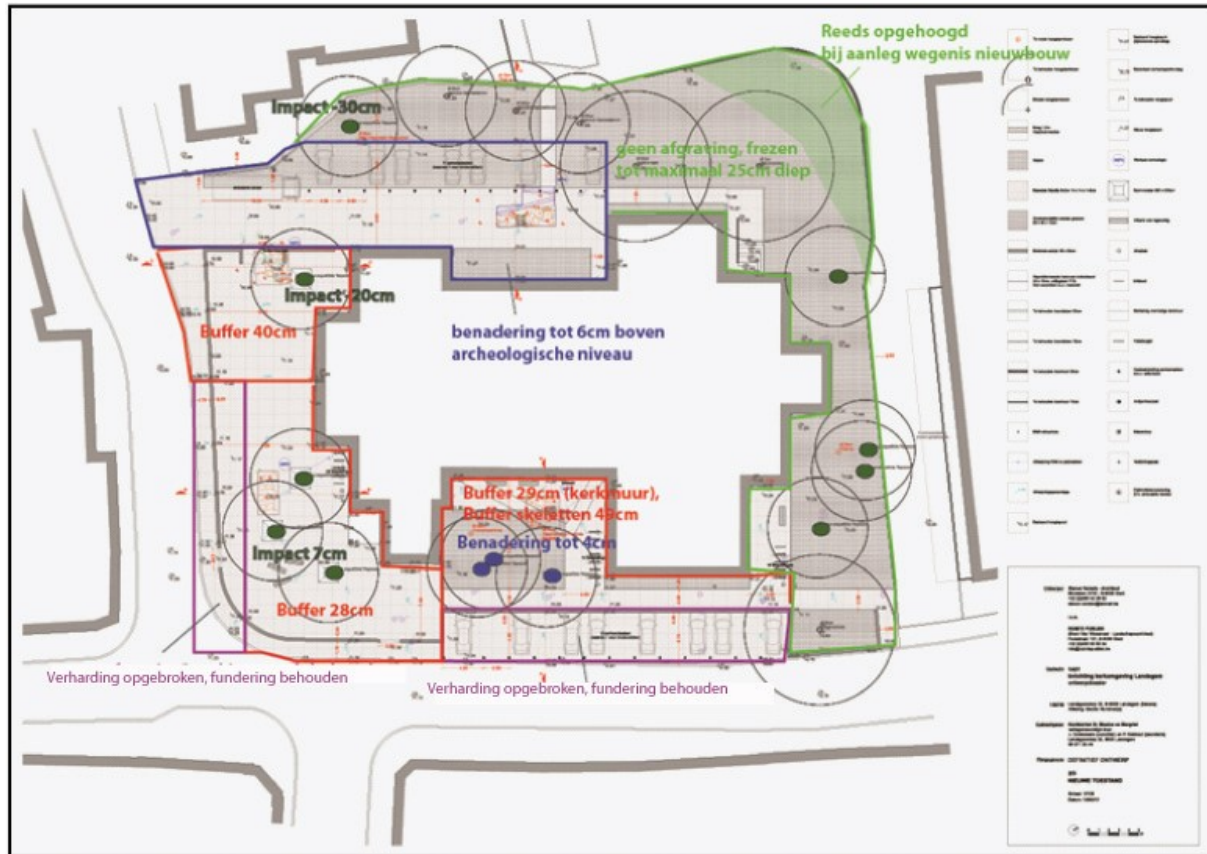
Wegens een gebrek aan budget en rekening houdend met de aangetroffen archeologische resten tijdens de prospectie werden enkele aanpassingen aan het originele plan der werken gedaan. Concreet gaat het om volgende punten:

- Beperken van de dikte van het baanlichaam: de onderfundering werd op een aantal plaatsen vervangen of beperkt door de toepassing van geogrids: dikte van het baanlichaam = -45 cm (mechanisch verkeer). Bij niet-mechanisch verkeer wordt de onderfundering wel weggelaten.
- Beperken van mechanisch verkeer: op een aantal plaatsen (waaronder het verhard oppervlak voor de kerk) wordt mechanisch verkeer niet meer toegestaan. Daardoor kan de onderfundering worden weggelaten: dikte van het baanlichaam= -30 cm (niet-mechanisch verkeer).
- In de oostelijke en de zuidoostelijke zone wordt de parking behouden. Hier zullen geen graafwerken plaatsvinden.
- Ophogen van het terrain aan de zuidelijke zijde van de kerk: de huidige situatie laat toe het terrein 15cm op te hogen. Een lange traptrede van 15cm hoog vangt het hoogteverschil met de openbare weg op.
- Geen rioleringssleuven: het regenwater wordt over het verhard oppervlak naar de openbare weg geleid.
- Beperken van de grootte van de boomputten: door de aanplant van kleinere bomen met een stamomtrek van 20/25 cm (= minimum maat voor gebruik in publieke ruimte) kan de grootte van de plantput worden beperkt: 90x90 cm. De diepte van de plantput moet ongeacht de grootte van de kluit 80 cm diep zijn.

5.2. AFWEGING GEPLANDE WERKEN VS VERDER ONDERZOEK

In 2014 werd al een archeologische prospectie uitgevoerd in de vorm van proefputten (zie 4.6.2.). Op basis van de gegevens uit de prospectie en de aangeleverde gegevens van de geplande

werken kan een duidelijk beeld gevormd worden van de reële impact van de werken op de bewaarde archeologische resten. De doorsnedes van de geplande werken werden geconfronteerd met de TAW's van de archeologische niveaus uit de prospectie.

Figuur 31 Impact van de werken en bepaling van de buffer. (bron: initiatiefnemer en erkend archeoloog)

Werkput 1 (oostelijke zijde van de kerk)

De werken zullen ter hoogte van de groenzone een diepte bereiken van +11,10m TAW. De drie boompotten (90x90cm) zullen tot op een maximale diepte van +10,65m TAW worden uitgegraven. Uit de archeologische prospectie blijkt dat het archeologische niveau zich op +10,61m TAW bevindt. De restanten van de Romaanse muur werden op een hoger niveau aangetroffen, namelijk +10,81m TAW. In de groenzone is er een buffer van 29cm voor wat betreft de Romaanse muur en een buffer van 49cm voor wat betreft de menselijke begravingen. Ter hoogte van de boompotten¹⁵ naderen de werken het archeologische niveau tot op 4cm. Ter hoogte van de parking wordt enkel de verharding opgebroken, de fundering wordt behouden (paarse kleur).

¹⁵ Een stamomtrek 20/25 is een minimum boommaat in publieke ruimte.

Werkput 2 (zuidoostelijke zijde van de kerk)

In het uiterste zuiden van het plangebied wordt ter hoogte van het verharde deel enkel de verharding opgebroken, de fundering wordt behouden (paarse kleur). Het overgrote deel van deze zone wordt maximaal tot op een diepte van +10,98m TAW afgegraven. Ter hoogte van drie boomputten wordt uitgegraven tot op een diepte van +10,63m TAW. Het archeologische niveau bevindt zich voor deze zone op +10,70m TAW (buffer van 28cm). Op dit niveau waren nog geen skeletten zichtbaar, enkel de contouren van de grafkuilen tekenden zich af. Ter hoogte van de boomputten wordt verwacht dat de werken een impact zullen hebben op het bodemarchief.

Figuur 32 Zicht op de contouren van de grafkuilen in werkput 2. (bron: BRADT T., 2014, p. 41)

Werkput 3 (zuidwestelijke zijde van de kerk)

Ter hoogte van werkput 3 in het zuidwesten van het plangebied wordt een afgraving tot maximaal +11m TAW diep voorzien. Ter hoogte van één boomput (90x90cm) wordt tot op een diepte +10,40m TAW afgegraven. Het archeologische niveau bevond zich op +10,60m TAW. Enkel ter hoogte van de boomput wordt impact verwacht. Ter hoogte van deze zone is een buffer van 40cm aanwezig.

Werkput 4 (westelijke zijde van de kerk)

Ter hoogte van werkput 4 wordt een maximale afgraving van -45cm voorzien (tot maximaal +10,96m TAW). Hier bevond het archeologische niveau zich voor het zuidelijke deel op +10,90m TAW en het noordelijke deel op +10,78m TAW. Ter hoogte van deze werkput naderen de werken het archeologische niveau tot op 6cm.

Groenzone en boomputen in het westen en het noorden van de kerk

In het uiterste westen wordt één boomput voorzien. Daar wordt een impact van 90x90cm tot op een diepte van +10,40m TAW verwacht (-30cm). In het noorden van de kerk worden 4 boomputten aangelegd. Daar wordt een impact tot op +10,60m TAW verwacht.

Aan de westelijke en noordelijke zijde van de kerk wordt groenzone aangelegd. In deze zone zullen geen graafwerken plaatsvinden. Enkel het omfrezen zal een impact van maximaal 25cm hebben.

5.3. ONDERZOEKSVRAGEN

Zijn er archeologische of historische gegevens gekend over de site?

De kerk van Landegem heeft haar oorsprong vermoedelijk in de 11de eeuw. Tijdens WOII werd de kerk vernietigd. De nieuwe kerk werd een beetje geheroriënteerd in gebruik genomen in 1961. In 2014 voerde een team van Monument Vandekerckhove een prospectie uit rondom de kerk. Hierbij werden begravingen aangetroffen die uit de middeleeuwen tot de 20ste eeuw kunnen stammen.

Zijn er gegevens gekend dat de bodem (deels) verstoord is?

Tijdens de prospectie werd ten zuidoosten van werkput 1 gestoten op 20ste eeuws afval¹⁶. In het noorden van werkput 4 werden recente leidingen aangetroffen¹⁷. Aan de uiterste zuidelijk en oostelijke zijde (voetpad) van het plangebied liggen verschillende nutsleidingen (water, gas, riolering) die de ondergrond zullen verstoord hebben.

¹⁶ BRADT T., 2014, p. 31.

¹⁷ BRADT T., 2014, p. 47.

Zijn er landschappelijke factoren die invloed kunnen hebben op de gaafheid van eventuele archeologische sporen?

In het uiterste noorden is een zone aanwezig die werd opgehoogd. Dit kan niet als landschappelijke factor *an sich* worden beschouwd maar er kan gesteld worden dat op deze plaats de archeologische restanten veel dieper zullen liggen.

Wat is de impact van de geplande werken op het bodemarchief?

Aan de zuidelijke zijde en de westelijke zijde van de kerk zullen de boomputten een impact hebben op het archeologische bodemarchief. Over het algemeen zullen de werken een buffer van circa 30 tot 40cm aanhouden. Enkel aan de westelijke zijde naderen de werken het bodemarchief tot op 6cm.

Is er een archeologische site aanwezig? Zo ja, wat zijn de karakteristieken en de bewaringstoestand ervan? Wat is de relatie met het landschap? Welke waarde heeft de site?

In het kader van de oude wetgeving voerde in 2014 een team van Monument Vandekerckhove reeds een archeologische prospectie uit binnen het plangebied. In totaal werden 4 werkputten aangelegd. Er werden verschillende begravingsniveaus vastgesteld. Het aantal nog aanwezige individuen binnen het plangebied werd op circa 1000 geschat. Verder onderzoek op de begravingen zou het mogelijk maken om een lokaal populatieonderzoek uit te voeren. Op basis van dit onderzoek zou het bvb. mogelijk zijn om een evolutie (dieet, pathologieën,...) doorheen de tijd van de bevolking te Landegem te bekomen.

Wat is de te volgen strategie tijdens een eventueel verder onderzoek en welke bijkomende onderzoeksvragen moeten daarbij beantwoord worden?

De te volgen strategie wordt besproken in het Programma van Maatregelen.

6. BESLUIT

Aanleiding van onderstaand bureauonderzoek vormt de geplande herinrichting van de kerkomgeving te Landegem. Het projectgebied wordt in deze studie Landegem Kerk genoemd.

Met dit bureauonderzoek wordt de eerste stap gezet van het archeologisch vooronderzoek met het oog op het bekomen van een bekrachtigde archeologienota en aldus de behartiging van de archeologische belangen binnen de planrealisatie conform het actueel Vlaams erfgoedbeleid.

Het plangebied bevindt zich te Landegem (provincie Oost-Vlaanderen) en heeft een oppervlakte van 1650m². Momenteel bestaat het gebied rond de Sint-Blasius- en Sint-Margrietkerk uit verharde parking (klinkers) en groenzone.

De initiatiefnemer plant de heraanleg van de omgeving rond de Sint-Blasius- en Sint-Margrietkerk. Aan de oostelijke en westelijke zijde worden telkens 12 parkeerplaatsen (24 in totaal, inclusief 4 parkingplaatsen voor mindervaliden) voorzien. In totaal worden ook 34 fietsplaatsen (17 fietsbeugels) voorzien. Rondom de kerk worden enkele nieuwe bomen gepland. Aan de zuidwestelijke zijde van de kerk worden enkele zitbanken geïnstalleerd en nieuwe afvalbakken geplaatst. Via verzakkingen in de verharding wordt het regenwater bovengronds afgevoerd.

In het kader van de oude wetgeving voerde in 2014 een team van Monument Vandekerckhove reeds een archeologische prospectie uit binnen het plangebied. In totaal werden 4 werkputten aangelegd. In werkput 1 (ten oosten van de kerk) werd een deel van de fundering van de Romaanse kerk aangesneden. In dezelfde put werd één begravingniveau aangetroffen, binnen de muren van de oude kerk. In werkput 2, ten zuidoosten van het de kerk werden minstens twee, vermoedelijk drie begravingniveau aangetroffen. In werkput 3, in het zuidwesten van de kerk zijn minstens drie begravingniveau aanwezig. In werkput 4, ten westen van de kerk, werden minstens twee begravingniveau vastgesteld. De begravingen zijn moeilijk te dateren. Verschillende grafkuilen met oriëntatie van de oude kerk werden echter aangetroffen. Het aantal nog aanwezige individuen binnen het plangebied werd op circa 1000 geschat.

Over het algemeen zullen de geplande werken een buffer van circa 30 tot 40cm aanhouden ten opzichte van het archeologische niveau. Enkel aan de westelijke zijde naderen de werken het bodemarchief tot op 6cm.

De te volgen strategie wordt besproken in het Programma van Maatregelen.

7. BIBLIOGRAFIE

- <https://www.geopunt.be/kaart>
- <https://www.cartesius.be/CartesiusPortal/>
- <https://cai.onroerenderfgoed.be/>
- <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/erfgoedobjecten/>

- BRADT T., 2014, *Archeologische prospectie Landegem Landegemdorp (prov. Oost-Vlaanderen), Rapport 2014/19*, Monument Vandekerckhove nv, Ingelmunster.

- CLEDA B., REYNS N., COREMANS L. 2015: *Archeologisch vooronderzoek Landegem (Nevele)- Kerkstraat*, Rapporten All-Archeo bvba 279, Temse.

- DE CLERCQ W., DESCHIETER J., HAGEMAN B., THOEN H. & VERMEULEN F., 1998, *Recent Romeins archeologisch onderzoek in de vallei van de Kale, grondgebied Land van Nevele: sites en structuren*, VOBV-info, 47, pp. 28-33.

- GYSSELING M. 1960, *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)*, deel I A-M, s.l..

- REYNS N., CLEDA B., CLAESSENS L. 2015: *Archeologisch vooronderzoek Landegem (Nevele) - Poeldendries, Dennendreef*, Rapporten All-Archeo bvba 243, Temse.

- VAN RANST E. & SYS C. 2000, *Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen (Schaal 1x20 000)*, onuitgegeven rapport.

- VANHEE D., Taelman E. 2009: *Archeologisch vooronderzoek Nevele- Landegemdorp*. 8 en 9 juni 2009, Klad-rapport 37, Aalter.

8. FIGURENLIJST

Figuur 1 Zicht op de Sint-Blasius- en Sint-Margrietakerk. (bron: google)	4
Figuur 2 Grondplan opmeting bestaande toestand. (bron: initiatiefnemer)	5
Figuur 3 3D voorstelling van de heraanleg. (bron: initiatiefnemer)	6
Figuur 4 Uitsnede uit het plan der werken. (bron: initiatiefnemer)	7
Figuur 5 Cortenstalen platen (verwerkt in de verharding) volgen het verloop van de voormalige Romaanse kerkmuur. (bron: initiatiefnemer)	7
Figuur 6 Huidige toestand met projectie van de werkputten van de archeologische prospectie en de doorsnedes van de geplande werken. (bron: initiatiefnemer)	9
Figuur 7 Doorsnedes van de geplande werken. (bron: initiatiefnemer)	10
Figuur 8 Topografische kaart met aanduiding van het projectgebied. (bron: geopunt en NGI)....	11
Figuur 9 Detail van de topografische kaart met aanduiding van het projectgebied (bron: geopunt en NGI).....	12
Figuur 10 Kadasterplan met aanduiding van de perceelnummers. (bron: geopunt).....	12
Figuur 11 Bodemgebruikskaart met aanduiding van het plangebied. (bron: geopunt).....	13
Figuur 12 Digitaal Hoogtemodel met aanduiding van het projectgebied. (bron: geopunt).....	14
Figuur 13 Detail van het digitaal hoogtemodel met hoogteprofielen. (bron: geopunt)	14
Figuur 14 Potentiële bodemerosiekaart met aanduiding van het projectgebied. (bron: geopunt)	15
Figuur 15 De bodemkaart en situering van het plangebied. (bron: geopunt).....	16
Figuur 16 Tertiair geologische kaart met aanduiding van het plangebied. (bron: geopunt)	17
Figuur 17 Quartair geologische kaart met aanduiding van het plangebied. (bron: geopunt)	17
Figuur 18 Figuratieve kaart van de kerk uit 1749. (bron: BOLLAERT A. & LUYSSAERT J., 2013, p. 38)	21
Figuur 19 Ferrariskaart met aanduiding van het projectgebied. (bron: geopunt).....	21
Figuur 20 Atlas der Buurtwegen (ca. 1840) met aanduiding van het projectgebied. (bron: geopunt).....	22
Figuur 21 Kaart Vandermaelen (1846-1854) met aanduiding van het projectgebied. (bron: geopunt).....	22
Figuur 22 Popp-kaart (1842-1879) met aanduiding van het projectgebied. (bron: geopunt).....	23
Figuur 23 Zicht op de zuidkant van de kerk in 1911. (bron: LUYSSAERT J., 1998, p. 174).....	24
Figuur 24 1923: herstel van de kerk. (bron: LUYSSAERT, 1998, p. 221)	25
Figuur 25 Orthofoto uit 1971. (bron: geopunt).....	26
Figuur 26 Orthofoto uit 1990. (bron: geopunt).....	26

Figuur 27 Orthofoto uit 2016. (bron: geopunt).....	27
Figuur 28 CAI (Centraal Archeologische Informatie) op GRB-basiskaart. (bron: CAI en geopunt)	29
Figuur 29 Zicht op de natuurstenen muur in werkput 1. (bron: BRADT T., 2014, p. 34).....	30
Figuur 30 Zicht op vlak 3 van werkput 3. (bron: BRADT T., 2014, p. 45).....	30
Figuur 31 Impact van de werken en bepaling van de buffer. (bron: initiatiefnemer en erkend archeoloog).....	32
Figuur 32 Zicht op de contouren van de grafkuilen in werkput 2. (bron: BRADT T., 2014, p. 41)33	